

1. RİSK VE RİZİKO

1.1.Riskin Tanımı ve Kapsamı

Risk, zarara uğrama tehlikesidir. Zarar ise kayıp, tehlike veya hasar olmasına yönelik durumdur. Riskte, üzerimizde olumsuz etkileri olabilecek bir şeyin olma ihtimali sözkonusudur (RAY, 1981).

Belirsizlik, riskin karşıtı olup olayların gerçekleşme olasılığının bilinmediği durumdur (Özçelik, 1994). Belirsizlikte bir olayın oluş ihtimali istatistiksel olarak tahmin edilemez. Belirsizlik etkili planlama önlemleriyle azaltılmaya çalışılır. Belirsizlik örnekleri; yatırım belirsizliği, ekonomik beklenti belirsizliği, ekonomik kriz vb.dir.

Risk; gerçekleşmemiş, gerçekleşme ihtimali olan, ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan, gerçekleştiğinde maddi/manevi kayba sebep olan olaylardır.

Riskte fırsat ve tehditler vardır. Fırsat, riskin olumlu yanları ve sağlayabileceği olası kazançlardır. Tehdit ise riskin olumsuz yanları ve neden olabileceği olası kayıplardır.

Riskin taşınması gereken özellikler şunlardır:

- a) Risk, tarafların iradeleri dışında oluşmalıdır.
- b) Risk, tazmin edilebilmesi için yasalara uygun olmalıdır.
- c) Riskin ne zaman gerçekleşeceği belirsizdir.
- d) Riskte, olayın gelecekte olma olasılığı vardır.

Riskin Sebepleri;

- a) Methodsuzluk ve plansızlık
- b) Aşırı motivasyon
- c) İhmal ve gerekli araçların olmayışı
- d) Zaman baskısı
- e) Yönetici baskısı
- f) Küçük riskler karşılığında büyük kar beklentisi
- g) Çevresel etkiler olabilir.

Riskin ölçülmesinde; gerçekleşme olasılığı ve gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkabilecek sonuçların etkileri dikkate alınır.

Risk, karşılanma ya da üstesinden gelmek yönüyle ikiye ayrılır:

- a) Olağan riskler
- b) Olağanüstü riskler

Olağan riskler; günlük hayatta sık karşılaşılabilen ve ferdi olarak üstesinden gelinebilecek risklerdir. Örneğin; evin bir camının kırılması, elektrikli bir ev aletinin hasar görmesi gibi.

Olağanüstü riskler, nadiren ortaya çıkan, ortaya çıktığında ise maddi ve manevi büyük kayba neden olan risklerdir. Örneğin; meyve bahçesine dolu yağarak meyvelere zarar vermesi.

Sigorta sözleşmeleri olağanüstü riskler dikkate alınarak düzenlenir.

1.2.Rizikonun Tanımı ve Kapsamı

Riziko, ortaya çıkabilecek zararın olası sebebi yani tehlikedir. Rizikoda, kişinin para ile ölçülebilir çıkarlarını tehdit eden tehlikeler söz konusudur. Rizikonun gerçekleşme olasılığının düşük ya da yüksek olması, sigorta prim oranlarının belirlenmesinde önemlidir. Riziko arttıkça sigorta prim oranları da yükselir.

Rizikolar, belirli tehlikelerden zarar çıkmasının arkasında yatan koşullardır. Rizikolar %0 ile %100 arasında bir oranda gerçekleşir. %0 riskli sigorta yaptıracak, %100 riski de sigortacı teminat altına almak istemez. Riskin bu iki değer arasında oluşturularak primlendirilmesi istenir.

Teminat altına alınacak rizikoların değerlendirilmesi yönünden önem taşıyan iki riziko kavramı bulunmaktadır:

a) Fiziksel rizikolar

Malların zarar ortaya çıkma halini ya da şansını etkileyen fiziksel özelliklerdir.

Tehlikenin gerçekleşme olasılığı üzerinde etkili olan noktaları ifade eder. Örneğin; bir tarım işletmesinde samanlığın yeri ve biçimi.

b) Moral rizikolar

Sigortalının davranış ve alışkanlıklarıyla ilgilidir. Sigortalının iyi niyetine, karakterine, dürüstlüğüne bağlıdır. Kişi zararın ortaya çıkmasından kar sağlıyorsa, ahlaki riziko vardır. Bu durumda risk artar. Sigortalının kendisini, sigortalı değilmiş gibi tehlikelerden sakınması gerekir. Sigortalının işlerinde ve sigortacı ile ilişkilerinde dikkatli, dürüst ve titiz olması esastır. Sigorta şirketleri, hasarlarını istatistiksel olasılıklarını, belirli bir güvenilirlikte tahmin ederek, belirli bir prim karşılığında sigorta edebilirler.

1.3.Risklerin Sınıflandırılması

Riskler genel olarak sonucuna, kazanç ve kayıplara ve etkisine göre şöyle sınıflandırılır (Korkmaz, 2017).

a) Saf riskler ve spekülasyon riskler

Saf riskte, kazançtan söz edilemez, sadece kayıp ihtimali sözkonusudur. Örneğin; traktör sahibinin kaza yapma riski vardır. Kaza yapmaması durumunda ise kazancı olmayacak, durumu değişmeyecektir.

Spekülatif riskte ise hem kazanç hem de kayıp sözkonusudur. Örneğin süt işleme tesisini (mandıra veya fabrika) genişletmek, kapasitesini artırmak hem kazanç hem de kayba yol açabilir. Sıfır getiride olabilir. Bazı istisnalar dışında sigorta şirketleri, spekülatif riskleri sigortalamazlar.

Saf riskler, spekülatif risklerden daha çok tekrarlanmak özelliğine sahiptir. Saf riskle karşılaşan birisi daha başarılı tahminler yapabilir.

Saf riskten toplum bir fayda sağlayamaz. Spekülatif risk içeren bir durum kişiye zarar verse bile topluma faydalı olabilir. Örneğin; teknolojik gelişmeler bazı firmaların piyasadan çekilmelerine sebep olurken daha ucuza mal temini olanağı yaratabilir. Spekülatif risk durumlarında kişiler riski varsayarak hareket ederler. Saf riskin sözkonusu olduğu durumlarda ise bireyler kendilerini riskten koruyucu önlemler alırlar. Genelde spekülatif ve saf riskler aynı anda olabilirler. Örneğin bir bina satın alan kişi, kazaların yol açabileceği saf riskler ve ekonomik koşullardan dolayı binanın değer kaybına yol açan spekülatif risklerle karşı karşıya kalabilir.

Saf riskler, sigorta şirketleri tarafından sigortalanır.

b) Durağan (statik) ve dinamik riskler

Durağan riskler, doğanın rutin olmayan faaliyetleri ve kişilerin dürüst olmayan davranışlar nedeniyle oluşan risklerdir. Bu riskler ekonomide herhangi bir değişiklik olmasa da gerçekleşebilir. Örneğin; hava şartları, deprem. Bunlar tam olarak kontrol edilemese de, tanımlanmalı ve etkisini azaltıcı önlemler alınmalıdır.

Dinamik riskler ise, değişen ekonomik koşullar nedeniyle karşı karşıya kalınan risklerdir. Bu tür riskler kısmen kontrol edilebilir. Dinamik riskler tüm sektörü etkiler. Büyük firmalar bu tür riskleri sistematik yöntemlerle analiz edip, önlem aldıklarından kayıpları küçük firmalara göre daha az olabilir. Firmalar pazar paylarını koruyup, artırmak istediklerinde rekabeti benimser, fiyat ve kalite ile rekabet üstünlüğü sağlamaya çalışırlar.

Bir firmanın riskler karşı aldığı tutum, sektördeki diğer firmaların davranışını da etkiler. Firmalar, piyasa riskini azaltmak için birkaç sektörde birden faaliyet gösterme eğilimindedirler.

c) Temel ve özel riskler

Temel riskler, ekonomiyi, toplumun tamamını etkileyen savaş, afet gibi risklerdir. Bu riskler, ekonomik, sosyal ve politik değişikliklerden kaynaklanırlar.

Özel riskler, kişileri etkileyen, kişisel olaylardan dolayı ortaya çıkan hırsızlık gibi risklerdir.

d) Paylaşılabilen riskler

Bazı riskler çeşitli anlaşmalarla paylaşılarak azaltılabilir. Örneğin, bir ürünün üretim ve satışını yapan firmalar, aralarında anlaşarak belli bir fiyattan aşağı inilmemesini sağlayabilirler.

Tarımsal faaliyetler esnasında karşılaşılan riskler “mülkiyete” ve “kişiye” ait olmak üzere ikiye ayrılabilir (Ray, 1981). Mülkiyete bağlı riskler; doğal, sosyal ve ekonomiktir. Kişiye ait riskler ise kişinin üretim yapma kapasitesini etkileyen sağlık durumu gibi hallerdir.

1.4. İşletmenin Risk Kaynakları

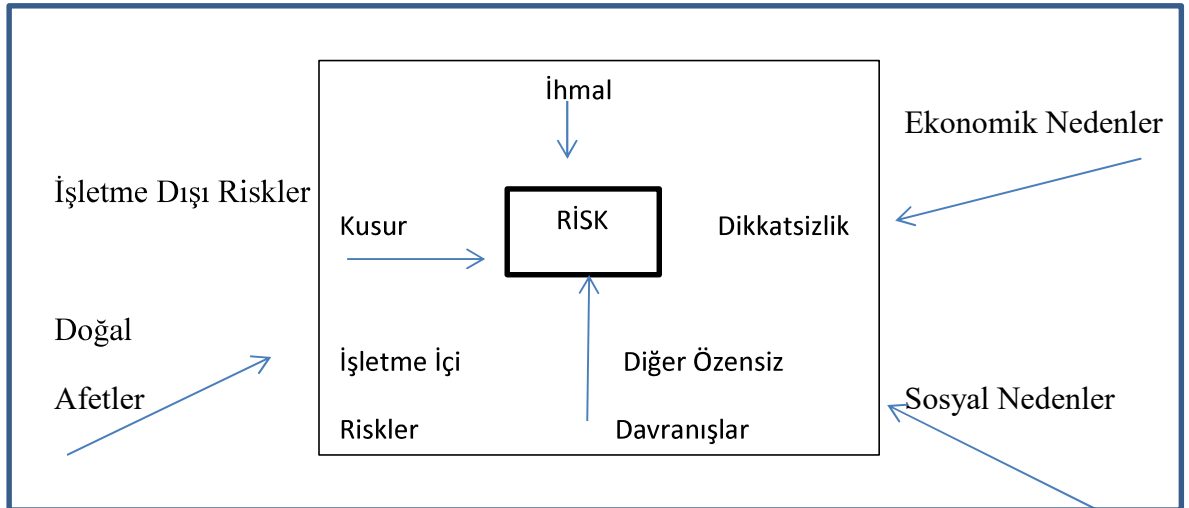
İşletmeler, işletme içinden ve işletme dışından kaynaklanan risklerin etkisindedirler (Engürülü, 2012).

a) İşletme içi riskler

İhmal, hata, deneyimsizlik, dikkatsizlik ve insanın diğer olumsuz özelliklerinden kaynaklanır.

b) İşletme dışı riskler

İklim, hastalık, zararlı, piyasa koşulları, siyasal olaylar, savaşlar, politikalar, yangın, sel, deprem gibi doğal afetler temellidir.

Şekil 1.: İşletmenin Risk Kaynakları (Engürülü, 2012)

Riskler hem gerçek şahıslar hem de tüzel kişilikler (dernek, şirket, vakıf, kurumlar gibi) için sözkonusudur.